

16. Колодійчук В.А. Галузеве позиціонування зернопродуктового комплексу України / В.А. Колодійчук // Економічний часопис XXI – 2014. – 9-10 (11). – С. 45-48.

17. Малік М.Й. Науково-методичні засади поглиблення спеціалізації в аграрних підприємницьких структурах / М.Й. Малік, І.М. Беженар, О.Ю. Грищенко та ін. – К.: ННЦ «ІАЕ», 2015. – 104 с.

18. Забуранна Л.В. Оцінка результативності управління інноваційно-інвестиційною діяльністю сільськогосподарських підприємств [Текст] / Л.В. Забуранна, А.М. Зоргач // Актуальні проблеми економіки. – 2015. – №11. – С. 107-115.

19. Lesia, V. Zaburanna. Diversification of business activities in rural areas according to the concept of sustainable development [Text] (Диверсифікація підприємницької діяльності в сільській місцевості на засадах сталого розвитку) / Л.В. Забуранна // Актуальні проблеми економіки. – 2015. – № 10. – С. 129-140.

Стаття надійшла до редакції 12.02.2017 р.

Фахове рецензування: 13.02.2017 р.

*

УДК 332.13:338.32

*Р.І. КОРОБЕНКО, аспірант**
Національний університет біоресурсів
і природокористування України

Генезис поняття “сільські території” та його сутність

Постановка проблеми. Розвиток сільських територій – один із головних викликів, з якими зіткнулася наша держава від часу здобуття незалежності. Попри те, що саме сільські території відіграють визначальну роль у забезпеченні продовольчої безпеки держави, саме в них на нинішній час найвиразніше відчуваються прояви кризи, що триває, в економічному, демографічному, духовному аспектах. Саме тому назріла необхідність в удосконаленні стратегічних підходів до управління їх розвитком, визначення механізмів формування та реалізації економічного потенціалу сільських територій, поліпшення соціально-економічного становища й забезпечення належної якості життя населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дедалі частіше нині в науковій літературі використовується поняття “сільські території”. Усі підходи до цього тлумачення можна поділити на територіальний та системний [9]. Вагомий внесок у дослідження даного питання зробили як вітчизняні, так і

зарубіжні автори: В.М. Баутін [1], Р. М. Газізов [2], С. І. Мельник [8], Н. В. Морозюк [9], О. І. Павлов [10, 11], І. В. Прокопа [12], Х. М. Семенишин [13], М. П. Талавирия [15], В. К. Терещенко [16], В. В. Юрчишин [18] та інші, проте не існує єдиного підходу науковців у визначенні сутності та змісту поняття “сільські території”.

Мета статті – проаналізувати й узагальнити підходи різних авторів до розкриття поняття “сільські території”.

Виклад основних результатів дослідження. За результатами огляду наукових джерел визначено, що сучасні підходи до тлумачення поняття «сільські території» можна класифікувати за ознаками:

- 1) просторово-територіальними;
- 2) структурними;
- 3) адміністративно-правовими;
- 4) функціонально-господарськими.

Представники першої групи підходів до тлумачення поняття «сільські території» підкреслюють той чи інший критерій просторово-територіальної ідентифікації сільських територій. Зокрема, С. Мельник як системотворювальний елемент сільської території визначає належність населених пунктів до

* Науковий керівник – В.К. Терещенко, доктор економічних наук, професор, академік НААН.

© Р.І. Коробенко, 2017

юрисдикції сільських (селищних) рад [8]. На думку В. Уркевича, “сільські території – це такі території, що знаходяться поза межами міст та до яких входять як сільські населені пункти, так і переважно зони сільськогосподарського виробництва та сільської забудови” [17, с. 25].

Визначення сільських територій лише за просторово-територіальними ознаками є найбільш узагальненим, але недостатньо точним для застосування в цілях даного дослідження. Тут не враховуються: особливості сучасного етапу розвитку міжрегіональних господарських зв'язків; закономірності процесу заселення територій (особливо у розвинутих країнах); а також специфіка процесу скорочення сільського населення (одним із проявів якого є “вимираючі села”). Отже, у цілому воно не відображає ключових характеристик економічного потенціалу сільських територій, а також певних демографічних процесів, які унеможливають його формування.

Представники другої групи підходів звертають увагу на сучасне значення сільських територій як складного та багатоаспектного явища. Зокрема, В. Юрчишин [18, с. 7], М. Талавиря [15, с. 10] визначають їх як складну і багатофункціональну природну, соціально-економічну й виробничо-господарську структуру, котра характеризується сукупністю властивих кожній з них особливостей. У цій дефініції вбачається спроба вмістити у стислому формулюванні як просторово-географічні ознаки (через визначення “складної... природної... структури”, в основі якої є сформована сукупність ресурсів), так і ряд інших властивостей та ознак, які формуються в процесі розвитку сільської території. Їх перелік конкретизує М. Талавиря: а) площа земельних угідь, на яких вона розміщена; б) чисельність людей, що проживають, зайняті у виробництві чи обслуговуванні; в) обсяги і структура виробництва; г) розвиток соціальної й виробничої інфраструктури сільської місцевості [15, с. 10].

Схожого погляду дотримується Х. Семенишин, визначаючи сільські території як обжиту місцевість поза територією міст з її природними ресурсами, основними засобами, соціально-культурно-побутовими умо-

вами та населенням, що здійснює соціальні, виробничі й екологічні функції [13, с. 30].

Доповнюючи вищенаведені, це визначення найповніше конкретизує перелік складових соціально-економічної та виробничо-господарської структури, яка формується в населених пунктах сільської місцевості. Його позитивною стороною є спроба охопити основні аспекти життєдіяльності сільських територій через виділення виробничо-господарських, адміністративних і соціально-економічних, природно-географічних складових. Проте, на відміну від окремих поглядів, розглянутих вище, адміністративним центром сільської території все ж визначається сільський населений пункт (сільське поселення).

Також слід відзначити, що структура та якісні показники наявних земель та інших природних ресурсів, розміщення виробничих потужностей підприємств агропромислового комплексу, екологічні й кліматичні характеристики, рівень використовуваних у сільськогосподарському виробництві технологій визначають господарську спеціалізацію сільських територій.

Відповідно до цих ознак сільські території за господарськими функціями поділяють на:

- *аграрні*, де переважає сільськогосподарське виробництво та інші сфери агропромислового комплексу;
- *позааграрні*, де господарську спеціалізацію визначають оздоровчо-рекреаційні, природоохоронні, культурно-історичні, спеціальні тощо [11, с. 122].

Схожість адміністративно-правового підходу з ресурсним полягає у встановленні тісного зв'язку просторової ідентифікації сільських територій з адміністративно-територіальним поділом. І цілком природно, що перелік наведених у ньому ознак збагачується за рахунок правових категорій.

Наприклад, з цього погляду досить вищепне судження наводить Л. Лисенко, характеризуючи сільську територію як територіальну одиницю самоуправління, що діє в рамках закону, засновану на власному історичному досвіді, традиціях, специфіці господарювання, яка об'єднує навколо себе територіальну громаду з метою управління

суспільним життям, розв'язання спільними зусиллями проблем і сприяння розвитку відповідної території [6, с. 14].

Оцінюючи корисність цієї дефініції з погляду виділення сільської території як об'єкта державного управління, звернемо увагу на внутрішні суперечності у ній. По-перше, поряд із нормативною категорією “одиниця самоуправління” автор використовує досить неоднозначну – заснування територіальної одиниці “на власному історичному досвіді та традиціях”. Кожна з них розкривається через конституційний принцип “збалансованості й соціально-економічного розвитку регіонів, з урахуванням їх історичних, економічних, екологічних, географічних і демографічних особливостей, етнічних і культурних традицій” (ст. 132 Конституції України) [5], проте беззаперечним є й те, що основа нинішньої системи територіального устрою України формувалася у період 1932–1959 років у складі СРСР, і, як відомо, збереження культурної самобутності українського населення не було стратегічним пріоритетом радянського керівництва.

По-друге, в центр дефініції поставлено діяльність органу місцевого самоврядування, а як системоутворювальний елемент визначено “територіальну громаду”. Нормативне визначення цього терміна міститься у Законі України “Про місцеве самоврядування”: “це жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр” [4]. Тож, якщо гуртування жителів населених пунктів навколо “мети управління суспільним життям” відбувається в межах районів та областей адміністративно-територіального устрою України, вищенаведена дефініція, по суті, ототожнює поняття сільської території з сільською місцевістю.

Варто зазначити, що спроба охопити багатогранність значень поняття «сільські території» в межах актуальних правових норм може доводити про необхідність їх доповнення відповідно до ширшого змісту досліджуваного поняття, яке продовжує уточнюватися не лише у державному управлінні й в

адміністративному праві, але також через пізнання економічної сутності сільських територій.

В економічній географії функціонально-господарський підхід відображає процес формування міжгалузевих систем, який відбувається в результаті розвитку технологічних і виробничих зв'язків, поглиблення інноваційної та інвестиційної співпраці певних територій. Відносно предмета дослідження, цей підхід дає змогу визначити сільські території через ознаки єдності виробничої і господарської діяльності, спільності стратегічних цілей розвитку, внеску регіону в економічний розвиток країни тощо.

Зокрема, цілісність сільської території як регіонально-територіального утворення, на думку науковців В. Славова й О. Коваленка, визначається “... метою створення сукупного суспільного продукту конкретної території та повноцінного життєвого середовища для сучасного і майбутніх поколінь”. Окрім спільної мети однорідність сільської території визначається специфікою природно-кліматичних та соціально-економічних умов, а також економічною й екологічною збалансованістю різних ресурсів – природних, трудових, матеріальних, енергетичних, інформаційних, фінансових тощо [14, с. 69].

У межах цього підходу слід згадати дефініції сільської території, запропоновані М. Маліком [7, с. 53] та І. Гончаренком [3, с. 204], й узагальнивши їх можемо виділити такі функціонально-господарські ознаки, як:

історична сформованість (організаційно-територіальної й територіально-функціональної належності, ділової культури);

взаємозв'язаність підсистем різних типів із локальними цілями;

взаємозв'язаність підсистем різних типів із багатоконтурністю управління.

На нашу думку, особливість і цінність функціонально-господарського підходу для даного дослідження полягає в тому, що в його межах сільські території розглядаються як суто економічний об'єкт, виділення якого відбувається за відповідними сутнісними ознаками. У зв'язку з цим при дослідженні інвестиційно-інноваційної моделі розвитку саме такий підхід можна взятий за основу.

Висновки. Узагальнення всього вищенаведеного уможливило сформулювати авторський погляд на розвиток підходів до визначення сутності поняття «сільські території». Найзагальнішим є *просторово-територіальний підхід*, в якому спостерігаються дві протилежні тенденції. З одного боку, є спроби визначити сільські території як простір, який знаходиться поза межами міст, з іншого – розвивається ідея про те, що «сільська територія» є ширшим поняттям, ніж «сільська місцевість», оскільки її ідентифікація не обмежується кордонами відповідного адміністративного району (області); її системоутворювальним чинником є населення, а також сукупний ресурсний потенціал населених пунктів.

Розвиваючи ідеї попереднього, *структурний* підхід фокусує увагу на ознаках сільської території як гетерогенної системи, котру утворюють природні, а також адміністративні, господарські, економічні, соціальні об'єкти, цілісність яких сформовано в процесі соціально-економічного розвитку населених пунктів, та які розміщуються на їх території, або на міжселищній території, яка належить до юрисдикції відповідного органу місцевого самоврядування.

Адміністративно-правовий підхід у цілому відповідає ідеям просторово-територіального, оскільки спирається на використання в нормативно-правовому полі категорії, зокрема, системоутворювальними елементами є орган самоврядування, територіальна громада тощо. Проте у порівнянні

виявляється його недостатність відносно інших підходів до визначення сутності сільських територій, що зумовлює необхідність переоцінки використання окремих понять, а також, можливо, необхідність формулювання нових правових дефініцій, які більше відповідатимуть сутнісним ознакам сільських територій.

Функціонально-господарський підхід, на нашу думку, позбавлений окремих недоліків попередніх підходів, оскільки уточнює його сутність і визначає перелік відмінностей між поняттями «сільські території» та «сільська місцевість». Серед них слід згадати такі:

визначення сільських територій як самостійного об'єкта управління національним господарством;

формування просторових меж сільських територій за ознаками спорідненості або пов'язаності наявних у них ресурсів (технологічного, природно-кліматичного, організаційного, виробничого, людського тощо);

можливість визнання складовою сільської території невеликих міст (селищ міського типу) у разі, якщо вони є складовими господарсько-виробничої системи або економічними, адміністративними, культурними центрами для інших населених пунктів сільської території;

єдність мотивів і цілей суб'єктів управління щодо соціально-економічного розвитку та поглиблення господарських зв'язків між адміністративно-територіальними одиницями, об'єднання яких формує відповідні сільські території.

Список використаних джерел

1. *Баутин В.М.* Устойчивое развитие сельских территорий: сущность, термины и понятия / В.М. Баутин, В.В. Козлов // Информационный бюллетень МСХ РФ. – 2006. – № 3–4. – С.64–67.
2. *Газизов Р.М.* Сельские территории: понятие, типология, функции / Р.М. Газизов // Вестник Крас ГАУ. – 2013. – № 11. – С. 348–351.
3. *Гончаренко І.В.* Ретроспектива формування сільських територій регіонів України / І.В. Гончаренко // Регіональна економіка. – 2008. – №3. – С. 204–209.
4. Закон України «Про місцеве самоврядування» від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР : зі змінами, внесеними згідно із Законом № 995-VIII від 04.02.2016 р. [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : [сайт] / Законодавство України. – 2016. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80/page> (20.09.2016). – Назва з екрану.
5. Конституція України : станом на 01 вересня 2016 р. (відповідає офіційному текстові). – Х. : Право, 2016. – 68 с.
6. *Лисенко Л.* До визначення поняття «сільська територія» / Л. Лисенко // Актуальні проблеми державного управління. – 2009. – № 2. – С. 12–15.
7. *Малік М.Й.* До питання сталого розвитку сільських територій / М.Й. Малік // Економіка АПК. – 2008. – № 5. – С. 51–58.
8. *Мельник С.І.* Соціально-економічні проблеми відтворення та ефективного використання ресурсного потенціалу села / С.І. Мельник. – К. : ННЦ ІАЕ, 2004. – 342 с.
9. *Морозюк Н.В.* Організаційно-економічні засади сталого розвитку сільських територій [моногр.] / Н.В. Морозюк. – Ніжин : Видавець ПП Лисенко М.М., 2014. – 304 с.

10. Павлов О.І. Сільські території України: історична трансформація парадигми управління : моногр. / О.І. Павлов. – Одеса : Астропринт, 2006. – 360 с.
11. Павлов О. Сільські території: теоретико-методологічні засади дослідження / О. Павлов // Регіональна історія України: зб. наук. ст. – К.: Інститут історії України НАН України, 2009. – № 3. – С. 113–132.
12. Прокопа І. Сільські території України: дослідження і регулювання розвитку / І. Прокопа // Економіка України. – 2007. – № 6. – С. 50–59.
13. Семенишин Х.М. Визначення поняття “сільські території”: соціально-економічний аспект / Х.М. Семенишин // Наук. вісн. Нац. ун-ту державної податкової служби України (економіка, право). – 2012. – № 4. – С. 28–32.
14. Славов В.П. Економіко-енергетична система сталого розвитку сільських територій / В.П. Славов, О.В. Коваленко // Вісн. аграр. науки. – 2007. – № 9. – С. 68–71.
15. Талавирия М.П. Організаційно-економічний механізм державної підтримки розвитку сільських територій : дис. ... д-ра екон. наук : спец. 08.00.03 / М.П. Талавирия ; Нац. ун-т біоресурсів та природокористування України. – К., 2001. – 458 с.
16. Терещенко В.К. Методологічні засади комплексної оцінки регіонального розвитку продуктивних сил сільських територій [Електронний ресурс] / В.К. Терещенко, Є.О. Ланченко. – Режим доступу: <http://elibrary.nubip.edu.ua/6132/1/%D0%A2%D0%B5%D1%80%D0%B5%D1%89%D0%D5%D0%BD%D0%BA%D0%B E.docx>. – Назва з екрану.
17. Уркевич В.Ю. Про категорію “сталий розвиток сільських територій” / В. Ю. Уркевич // Сучасне земельне, аграрне, екологічне та природоресурсне право: актуальні проблеми теорії та практики : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (21-22 трав. 2010 р., м. Біла Церква). – Біла Церква : БНАУ, 2010. – С. 24–26.
18. Юрчишин В.В. Сільські території як системоутворюючі фактори розвитку аграрного сектору економіки / В.В. Юрчишин // Економіка АПК. – 2005. – № 3. – С. 3–9.
19. Role of Institutions in Rural Policies and Agricultural Markets / Guido Van Huylenbroeck, Wim Verbeke, Ludwig Lauwers. – Elsevier, 2004.
20. Rural Sustainable Development in the Knowledge Society / Tovey Hilary ; Bruckmeier Karl. – Ashgate, 2009.
21. The Common Agricultural Policy After the Fischler Reform : National Implementations, Impact Assessment and Agenda for Future Reforms / Severini Simone ; Henke Roberto ; Sorrentino Alessandro. – Ashgate Publishing Ltd, 2011.
22. The Economics of Natural and Human Resources in Agriculture / By : Kimhi Ayal ; Finkelshtain Israel. – Nova Science Publishers, 2009.
23. The Role of Social Capital in Development : An Empirical Assessment / By : Grootaert Christiaan ; Van Bastelaer Thierry. – Cambridge University Press, 2002.
24. Welfare Reform in Rural Places : Comparative Perspectives / By : Milbourne Paul. – Edition : 1 st ed. Emerald, 2010.

Стаття надійшла до редакції 21.12.2016 р.

Фахове рецензування: 22.12.2016 р.

* * *

Новини АПК

Європейський банк реконструкції та розвитку підтримає агропромисловий комплекс України

У 2017 році Європейський банк реконструкції та розвитку інвестуватиме в сільське господарство України приблизно 150–200 млн євро, про що повідомив Голова представництва ЄБРР в Україні Шевкі Аджунер.

«За минулі два роки наші інвестиції в українську економіку перевищили 1 млрд євро. У 2017 році сподіваємося вийти приблизно на 150–200 млн євро як мінімум. Очікуємо відновлення економічної активності та, як результат, підвищення потреби компаній в робочому капіталі та інвестиціях», – відзначив Шевкі Аджунер.

За його словами, ЄБРР планує й надалі підтримувати диверсифікацію агробізнесу в Україні та його вихід на якісно новий рівень розвитку. Крім кредитування, іншими аспектами підтримки ЄБРР є участь у діалозі з питань політики й регулювання агросектору, надання технічної допомоги та платформи для обміну думками з приводу функціонування м'ясної промисловості та молочного сектору. Також ЄБРР підтримує формування і зміцнення сільськогосподарських кооперативів й інститутів самоврядування у різних галузях агросектору.

«Останні 8-9 місяців ми займаємося посиленням фінансової підтримки малих і середніх підприємств. Крім того, при наданні фінансування намагаємося сприяти підвищенню ефективності управління, а також впровадженню нових технологій в агробізнесі», – зауважив Шевкі Аджунер.

Голова представництва ЄБРР в Україні підтримує курс реформ в АПК, позитивно оцінивши діяльність Міністерства аграрної політики та продовольства України.

Прес-служба Мінагрополітики України